

УДК 343.2+340.13+007.51+165.12

РАДУТНИЙ О.Е., кандидат юридичних наук, доцент, кафедра кримінального права
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого,
член ВГО “Асоціація кримінального права”

ЧИННІ ЗАСОБИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ІНТЕРНЕТ-ТРОЛІНГУ

Анотація. В роботі оглядово досліджено суспільно небезпечне явище Інтернет-тролінгу та сучасні кримінально-правові засоби боротьби з ним.

Ключові слова: інформаційні ресурси, інформаційна агресія, тролінг, нормативне забезпечення, кримінально-правова охорона.

Аннотация. В работе обзорно рассмотрено общественно опасное явление Интернет-троллинга и действующие уголовно-правовые способы борьбы с ним.

Ключевые слова: информационные ресурсы, информационная агрессия, троллинг, нормативное обеспечение, уголовно-правовая охрана.

Summary: The article deals with an overview of socially dangerous phenomenon of Internet trolling and modern criminal and legal means of combating it.

Keywords: information sources, information aggression, regulatory support, internet trolling, criminal and legal protection.

Постановка проблеми. Інформаційні відносини та інформаційні ресурси є унікальним феноменом, що постійно набуває значущості через свою зростаючу цінність у сучасному світі, прискорення потоків обміну та швидку зміну поколінь комунікативних технологій і приладів. Але якраз завдяки цьому вони і стають все більш уразливими та потенційно привабливими для різного роду і форм суспільно небезпечних посягань, за одним з яких закріпився неологізм “тролінг” (англ. trolling) – нагнітання учасником Інтернет-спілкування агресії, гніву або конфлікту шляхом відкритого чи таємного перекручення, приниження або образи почуттів іншого співрозмовника.

Разом з поданням засобами масової інформації винятково агресивного контенту новин [4, с. 119-123] тролінг стає живильним середовищем для подальшої фрустрації населення та штучної поляризації суспільної думки.

Аналіз останніх досліджень. Питанню захисту інформаційних відносин від будь-яких викликів сучасності приділено належну увагу у працях І.В. Авдошина, Д.С. Азарова, П.П. Андрушка, Л.В. Багрія-Шахматова, П.С. Берзіна, А.М. Благодарного, В.І. Борисова, В.М. Бутузова, В.Б. Вехова, А.Г. Волеводзі, В.Д. Гавловського, Є.П. Гайворонського, Л.М. Герасіної, О.Ф. Гіди, В.А. Голубєва, С.Г. Гордієнка, В.М. Горового, О.П. Горпинюка, А.К. Гриня, В.К. Грищука, А.М. Гуз, В.Д. Гулкевича, М.В. Гуцалюка, Ю.І. Дем’яненко, О.Л. Добржанської, С.Я. Довбні, О.Д. Довганя, С.В. Дрьомова, Ю.Б. Ірхи, Д.А. Калмикова, М.В. Карчевського, Ю.І. Когута, В.К. Конаха, І.Ф. Коржа, О.І. Косілової, О.М. Костенка, В.В. Костицького, В.В. Крилова, О.В. Красненкова, С.С. Кудінова, Ю.А. Лапутіної, Є.В. Лашука, О.В. Левченка, С.Я. Лихової, І.В. Манжула, В.О. Меркулової, Т.В. Михайліної, А.А. Музики, В.О. Навроцького, А.Ю. Нашинець-Наумової, А.С. Нерсесян, М.А. Ожеван, Д.О. Олейнікова, Ю.Ю. Орлова, С.О. Орлова, М.І. Панова, В.В. Петрова, С.Ю. Петряєва, М.В. Плугатир, О.Б. Розвадовського, М.В. Рудика, І.М. Рижова, Н.А. Савінової, В.С. Сідака, К.С. Скоромнікова, О.М. Солодкої, В.В. Сташиса,

В.Я. Тація, О.К. Тугарової, І.П. Федірко, П.Л. Фріса, С.О. Харламової, В.Б. Харченко, А.В. Черних, В.М. Шлапаченко та інших науковців, але питання кримінально-правової протидії тролінгу потребує більш детальної уваги до себе.

Метою статті є оцінка стану захищеності від суспільно небезпечних посягань у формі тролінгу, реалізації щодо цього явища охоронної та превентивної функції закону про кримінальну відповідальність, з'ясування потреби внесення змін до чинного законодавства чи встановлення її відсутності.

Виклад основного матеріалу. Згідно до положень статей 1 та 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.03 р. № 964-IV загрозами національної безпеки (тобто, наявними та потенційно можливими явищами і чинниками, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України) в інформаційній сфері прямо визнано: прояви обмеження свободи слова та доступу до публічної інформації; поширення засобами масової інформації (далі – ЗМІ) культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну таємницю, або іншої інформації з обмеженим доступом, спрямованої на задоволення потреб і забезпечення захисту національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації тощо.

Концепціями інформаційних війн, які досить серйозно розглядаються багатьма провідними державами у вигляді окремих програм (напр., US NSDC (National Security Council) Report 68 “United States Objectives and Programs for National Security” April 14, 1950 [1], Русская доктрина [3]) або реалізації конкретних завдань окремими підрозділами (в США це U.S. Cyber Command, у Великобританії – Cyber Security Operations Centre, в Україні – Управління по боротьбі з кіберзлочинністю Міністерства внутрішніх справ тощо), передбачається здійснення широкомасштабного впливу на населення як власної держави, так і інших суверенних утворювань за допомогою інформаційного маніпулювання, свідомого перекручення або коректування окремих фактів, збудження відчуття обурення або прагнення відновлення історичної справедливості, штучного патріотизму, з одного боку, та протидії цьому – з іншого.

При цьому тролінг стає дієвим засобом розв'язання конфлікту як на інформаційно-емоційному рівні, так і переведення його у площину конкретних суспільно-небезпечних дій (спроби насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади, публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до умисних дій з метою зміни меж території або державного кордону України, на порушення порядку, встановленого Конституцією України тощо).

Вже на сьогодні в мережах Twitter, Facebook, або Вконтакте існує значна кількість “акаунтів” (англ. account – “обліковий запис”) як засобів вкидання певної інформації у широкі маси користувачів мережі Інтернет. Один найманець (фізична особа як користувач мережі Інтернет) може керувати приблизно 50 – 100 акаунтами. Для того, щоб вивести будь-яку інформацію на перші шпальти новин, треба зробити 4 – 5 тисяч перепостів* з відповідним “тегом” (англ. tag – “ярлик”, “етикетка”, “бирка”). Після цього вказана інформація протримається в якості новини впродовж доби. Про неї напишуть ЗМІ, в неї повірять мільйони людей і вона стане загальновідомою і загальнопоширеною.

* Засіб поширення інформації в мережі Інтернет, що полягає у її передачі в соціальних мережах від одного користувача до іншого шляхом збереження на власній сторінці (англ. repost – “визначення”, “зв'язок”, “образ” тощо).

В інформаційних війнах ЗМІ, блогсфери та соціальні мережі виступають в якості збройних засобів. Небезпечною з точки зору інформаційних загроз є також діяльність Інтернет-коментаторів (так званих “тролів”), які є безпосередніми учасниками Інтернет-спілкування та мають завдання щодо провокування та розповсюдження конфлікту, в тому числі шляхом приниження або образи почуттів іншого співрозмовника.

В якості засобів тролінгу використовуються хвилі виправлень (постмодерація повідомлень, окремих тем або новин) – так званий “флейм” (англ. flame – “полум’я”, “вогонь”), або конфронтація – так званий “холівар” (англ. holly war – “священна війна”) [2, с. 48-51; 5, с. 135-136].

Найбільшу небезпеку являють оплачувані коментатори, які розміщують свої повідомлення на замовлення за заздалегідь визначеною темою.

Цей різновид віртуального нападу може здійснюватися анонімно або персоніфіковано, в останньому випадку – тими, хто зацікавлений у публічності, в тому, щоб їх краще і скоріше пізнавали серед інших відвідувачів Інтернет-форумів.

В психології спілкування тролінг досліджується як явище енергетичного вампіризму [6, с. 40-44]. Представники такого типу людських істот насичуються за рахунок емоційної енергетики свого соціального оточення. Метою енергетичного вампіра є викликання певних емоційних реакцій та отримання задоволення від спостереження за негативними афектованими реакціями об’єкту впливу.

Тролінг є засобом агресивного впливу, який породжує зворотну агресію, і є новим потужним викликом суспільству.

Відповідно до цього законодавець повинен гнучко реагувати на такі виклики, передбачаючи відповідальність за конкретні суспільно небезпечні діяння, криміналізація яких є соціально обумовленою, обґрунтованою та виваженою.

У зв’язку з цим гостро постає питання про можливість доповнення чинного закону про кримінальну відповідальність нормою протидії тролінгу.

Але необхідно уникнути формального копіювання нормативних розробок інших держав без відповідної адаптації до вітчизняного законодавства. В якості схожого прикладу можливо вказати на безпідставність передбачення окремої статті щодо кримінальної відповідальності за вандалізм (проект Закону України про внесення змін до статті 194 КК України щодо відповідальності за вандалізм реєстр. № 4220а було розміщено на офіційному сайті Верховної Ради України) за наявність у чинному законодавстві норм, що передбачені ст.ст. 194, 194¹, 270¹, 277, 292, 294, 296 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

На сьогодні кримінальне право та відповідне законодавство дають можливість належним чином забезпечити захист інформаційних відносин шляхом передбачення відповідальності за заклики до дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до умисних дій з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України (ст. 110 КК України), надання інформаційної допомоги іноземній державі, збирання з метою передачі або передача відомостей, що становлять державну (ст.ст. 111, 114 КК України), банківську або комерційну таємницю (ст. 231), відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України), розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України), публічні заклики до агресивної війни або до розв’язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження

таких матеріалів (ст. 436 КК України), планування або підготовку агресивної війни чи воєнного конфлікту, а також участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій (ст. 437 КК України) тощо.

Крім того, Особлива частина КК України містить розділ XVI “Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), систем та комп’ютерних мереж і мереж електрозв’язку”, що в ст. ст. 361 – 3631 передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем, комп’ютерних мереж чи мереж електрозв’язку, створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут, несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або на носіях такої інформації, несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї, порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем, комп’ютерних мереж чи мереж електрозв’язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем, комп’ютерних мереж чи мереж електрозв’язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв’язку КК України тощо.

Проявами тролінгу можуть виступати перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача (ст. 157 КК України), надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців (ст. 158 КК України), порушення таємниці голосування (ст. 159 КК України), порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (ст. 161 КК України), порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв’язку або через комп’ютер (ст. 163 КК України), перешкоджання законній діяльності професійних спілок, політичних партій, громадських організацій (ст. 170 КК України), посягання на здоров’я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 КК України), приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК України), публічні заклики до вчинення терористичного акту (ст. 258² КК України), завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об’єктів власності (ст. 259 КК України), погроза вчинити викрадання або використати радіоактивні матеріали (ст. 266 КК України), заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК України), ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК України), ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України), схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 КК України), спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 КК) України, схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК України) тощо.

Висновки.

Вищезазначене може свідчити про те що законодавство України має достатню кількість норм, які здатні здійснювати охоронну та превентивну функції щодо інформаційний відносин та інформаційних ресурсів проти явища тролінгу та доводить відсутність нагальної потреби доповнення Особливої частини КК України окремою нормою з відповідною назвою та оціночним формулюванням в диспозиції.

Перспективи подальших досліджень. Проте, вказане не заперечує необхідності пошуку подальших та(або) інших форм реагувань на новітні виклики сучасності, дослідження щодо яких передбачається здійснювати у напрямі вдосконалення організаційних механізмів народовладдя, законотворчості та державного управління в інформаційній сфері, розвитку заходів кримінально-правового забезпечення життєдіяльності суспільства.

Використана література

1. NSC 68: United States Objectives and Programs for National Security. – Режим доступу : [//www.mtholyoke.edu/acad/intrel/nsc-68/nsc68-1.htm](http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/nsc-68/nsc68-1.htm)
2. Внебрачных Р.А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах // Вестник Удмуртского университета. – 2012. – Вып. 1. – С. 48-51. – Режим доступу : [//www.vestnik.udsu.ru/2012/2012-031/vuu1203108.pdf](http://www.vestnik.udsu.ru/2012/2012-031/vuu1203108.pdf)
3. Русская доктрина. – Режим доступу : [//www.rusdoctrina.ru/page95507.html](http://www.rusdoctrina.ru/page95507.html)
4. Савінова Н.А. Інформаційна політика України у дискурсі безпеки людини і громадянина : зб. матер. наук.-практ. конф. [“Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави”], (м. Київ, 19 березня 2015 року). – К. : Центр навчальної, наукової та періодичних видань НА СБ України, 2015. – 512 с. – С. 119-123.
5. Семенов Д.И., Шушарина Г.А. Сетевой троллинг как вид коммуникативной деятельности // Международный журнал экспериментального образования. – (Научный журнал). – М., 2011. – Вып. 8. – С. 135-136.
6. Чванова О.А. Психология вампиризма / О.А. Чванова. – М., 2008. – 360 с. – С. 40-44.

~~~~~ * * * ~~~~~